

Ett innehållsrikt och faktaspäckat föredrag som AJ Hansson sammanställt delvis ur egna historiesamlingar om sin hembygds liv och leverne i "forna tider" som i det här fallet åtminstone sträckte sig en bra bit in i medeltiden.

För överblickens skull har jag delat upp föredraget med mina egna rubriker.

Föredrag wid den hembygdsfäst som hölls i gamla kyrkan den 22 Aug 1926

Om våra förfäders lefnadssätt.

Den Jämtländska befolkningens lefnadssätt var ifrån de äldsta tider kännetecknad af den mest utpreglade flit och sparsamhet. De umbäranden och vedermödor våra förfäder hade att bekämpa hafva vi i nuvarande tid, knappast en aning om.

Dagsverket

Dagsverket började i regel kl. 4 på morgonen med kreaturens skötsel, tröskning på logen eller annat inomhusarbete under belysning af stickbloss af furuved den mörka årstiden. Arbetet för dagen afslutades sällan före kl. 8 eller 9 på qvällen. Det var ock mycket vanligt att qvinnorna måste hjälpa männen med såväl tröskning med handslaga på logen, som ock med gödselkörning och annat utearbete. När tiden sådant medgaf sysslade man ock morgnar och qvällar med diverse slöjd och reparationer af olika slag. Derfor hörde det till vanligheterna att en hyfvelbänk och huggkubbe stodo inne i vardagsstugan eller ock i någon särskild "snickarstuga". Kvinnorna voro på vintern mycket sysselsatta med spånad och väfnader, uti hvilka arbeten de voro mycket skickliga. Detta finna vi af gamla väfnadsmönster som ännu finnas qvar, och af hvilka en hel del äro rent af beundransvärda arbeten.

Allting i klädesväg skulle tillverkas hemma, såväl för män som för qvinnor. Intet fick köpas utifrån, utom möjligen någon liten bit kläde till en kyrkkostym, som måste räcka en hel mansålder åt mannen eller någon finare hufvudduk eller dylikt åt husets värdinna.

Näringsliv och jordbruk

De näringar som af ålder bedrivits här i Jämtland voro i första rummet åkerbruk och boskapsskötsel, samt fiske och djurfångst. Jordbruket bedrefs dock på ett mycket primitivt sätt och var egentligen endast baserad på spannmålsodling, hvilket ock var en nödvändighet när snart sagt alla skatter skulle utgöras i korn in natura. Spannmålsodlingen var dock i forna dagar långt mera osäker än nu. Nattfroster förkommo mycket ofta, föranledda af alla de blötmyrar och sumphål som funnos i byarnas närhet. Dikningar, som nu vår tid

åstakommit så stora förbättringar i de klimatiska förhållandena, förkommo icke fordomdags.

På ett "fullt besutet" hemman fanns merendels från 30 till 50 mål öppen åker (2,5 - 4 ha), hvaraf ca hälften besåddes med korn och det öfriga fick ligga i träde hvartannat år. Någon del af trädeslandet besåddes med ärter, hampa eller lin, samt något rofvor. Rågsådd förkom mera sällan och då företrädesvis på svedjor der man huggit ned skogen och brännt affallet. Odling af rofvor förkom allmänt på särskilda s.k. roftegar, der man brännt allt det ris af löf- och barrträd, som blifvit kvar vid kreaturens, synnerligast småfänas vinterutfodring. Efter sådan risbränning ansågos rofvorna blifva mycket fina på dessa roftegar. Innan potatesodlingen blifvit känd här i Jämtland ansågs rofvan vara en mycket viktig del af allmogens kosthållning och tillreddes på olika sätt, dels stekta, dels kokta och dels sudna till s.k. "sötrofvor" tillsammans med ärtris i gryta. Rofvor förekommo fordomdags äfven som bröllopsrätt.

Med förbrukningen af spannmål i hushållningen måste man af nödtvång iakttaga den allra största försiktighet. Allt korn skulle ytterst noga tillvaratagas såväl från åkern som vid tröskningen. Kornskörden verkställdes med handskära, hvarvid hvartenda ax måste noga plockas upp från åkern. Intet fick på något sätt förfaras. När kornet vid alla möjliga tillfällen skulle användas som bytesvara, eller till alla möjliga utskylder i stället för penningar, ville gårdens spannmålsförråd i de flesta fall icke räcka till familjens försörjning. Derfor var det öfverallt brukligt att till brödmjöl använda endast slösäd uppblandad med agnar. Under missväxtår blef det ofta nödvändigt att äfven mala mjöl af torkad tallbark, s.k. furumjöl för utdryingande af hushållets mjölförråd.

Några nyodlingar för foderproduktion förekommo icke förr än ett godt stycke in på 1800-talet. Man ansåg det förderfligt att förstöra grässvalen på sjelfväxande ängsmarker.

Förutom det hö som växte på åkerrenar och å hårdvallsängar i gårdens närhet, måste man för boskapens vinterutfodring insamla starr och annat myrfoder från vitt spridda, ofta ganska långt aflägsna myrslätter, hvilket sjelffallet måste blifva ett mycket tidsödande arbete. På den tiden plögade slätterarbetet pågå i 7, 8, ja till och med 9 veckor.

Då alla myrar i byarnas närhet på detta sätt användes till slätter, blef den nödvändiga följderna att boskapen måste föras till oftast flera mil aflägsna fåbodar, der de kunde få sitt sommarbete utan att göra skada på slätterlägenheter.

Att dylika myrslätter fordom ansågs hafva ett betydande värde visas deraf att de ofta gingo i handel och såldes på samma sätt som ett vanligt hemman.

Twister och rättegångar om dylika myrslätter förekomma äfven icke så sällan i gamla handlingar.

Fiske, jakt och skinnskatter

Fisket i Jämtlands sjöar och vattendrag var fordomdags af stor betydelse och utgjorde ett synnerligen viktigt bidrag till befolkningens livsuppehälle. Detta framgår ofta af gamla urkunder från långt tillbaka i tiden. Särskilt märkeligt var laxfisket i Fors socken, hvilket tidigare tillhört Uppsala Ärkebiskopsstol, och hvarifrån insaltad lax årligen öfversändes till Stockholm. Men äfven andra insjöar och vattendrag inom Jämtland voro synbarligen mycket fiskrika.

På försommaren, efter vårsåddens slut och sedan kreaturen blifvit bortförda till fåbodarna, begåfvo sig männen ut på fiske någon vecka, hvarvid den fisk som då fångades blef nedsaltad till s.k. gravfisk för vinterbehofvet. Eljest var senhösten, under laxöringens och sikens lektider en mycket gifvande fisketid.

Fångsten af skogsfågel och jakten på andra vilda djur var äfven en mycket viktig binäring för våra förfäder. Redan den omständigheten att den förnämsta skatten till kronan erlades i vilddjursskinn in natura talar härvid ett vältaligt språk. Skatteskinn voro i första hand hermelinskinn, men i stället för 4 hermelinskinn fick man lämna ett godt mårdskinn. Förutom hermeliner och mårdar jagade man äfven ekorrar, räfvar, lodjur, harar, bävvar och uttrar, samt äfven björn. Särskildt viktig och inkomstbringande synes bäfverfångsten hafva varit. I gamla skattelängder från 1500-talet finner man att ganska mycket bäfver fångades här i Jämtland, samt att skinnen uppköptes för kronans räkning af skatteuppbördsmänen. Dervid voro svarta bäfverskinn de dyraste, men de "blackota" skinnen voro billigare. Detta tyder på att bäfrar funnos af två lika färger.

Skogsfågel och harar utfördes i stora mängder på vintertid till Uppsala och Stockholm genom vissa företagsamma bondeaffärsmän. (*se t ex anteckningar för Anders Larsson d. ä. i www.busvebacken.ath.cx/SlaktRegister*)

Jakten på älgar synes fordomdags hafva varit af särskildt stor betydelse för befolkningens tillökning af matförrådet. År 1582 hade jämtlandsallmogen genom sina fullmäktige inlemnad en klagoskrift till konung Fredrik den 2dre i Danmark, hvaruti de framhöllo att jämtlandsallmogen genom älgjagt förskaffade sig sitt hufvudakliga uppehälle, i det att mångenstädes der i landet endast föga korn växte. Derföre, skrefvo de vidare, ledde de stor skada i sina bärningsförhållanden deraf att man nu icke ville tillåta dem att året om jaga och taga älgar på sina egna skatteskogar i sina voner och elgsgrafvar. med anledning af denna klagoskrift medgaf konungen i bref af den 19 Juli 1582 sina undersåtar i Jämtland att dädanefter hela året om, fritt och utan något hinder, på sina skogar jaga och taga älg i sina voner och älggruppar, när och så ofta de behagade, liksom de tillföre hade gjort från Arilds tid. Längre fram i tiden blef dock älgar fridlysta för viss tid hvarje år. (*von = snara eller giller*)

Slöjd och smide

Det torde var ett känt förhållande att hemslöjden varit högt utvecklad i

Jämtland fordomdags. Det fanns sålunda godt om smeder, som dels bedrefvo järntillverkning af myrmalm och dels tillverkade åtskilliga smidesartiklar för export till Norge.

Särskildt var spiksmidet mycket betydande och stora mängder af bl. annat båtspik såldes härifrån till Norrmännen. Äfven laggkärl och gröfre väfnader, såsom vadmal och säckväf tillverkades för export härifrån.

Handel, fortrafik och sjöfart

Jämtlands befolkning har af ålder haft sinne för handel och ägnade sig mycket deråt äfven på 1500- och 1600-talen. detta torde och hafva varit en nödvändighet för ett förmånligt afyttrande af de exportprodukter som här kunde åstadkommas.

Då Jämtland i forntiden, såsom varande norsk provins, rätteligen tillhörde Trøndelagens handelsområde, ställde jämtarna sina handelsfärder i första rummet till Levanger och Tronhjem, men dessa resor utsträcktes stundom vida längre. Af ett kungabref daterat d. 5te Maj 1579 finner man att jämtländske skeppare funnos, som brukade segla till Bergen. De hade klagat öfver vissa tullförhöjningar som då på senare åren ålagts dem, så att de nu hade svårt att komma ut med dem. I nämnda bref befriade nu konungen sina undersåtar i Jämtland, så många som efter denna dag skulle komma att segla till Bergen från alla de nämnda tullförhöjningarna.

De exportvaror som fraktades till Bergen torde företrädesvis hafva varit hudar och skinn af nötkreatur, samt vildskinn m.m. dessa sjöresor till Bergen voro möjligen en kvarlefva eller plägsed ända från vikingatiden då Jämtländska vikingar hade sina skepp i Tronhjemsfjorden.

Äfven österut till Sverige, drogo den tidens jämtar på handelsfärder. Detta framgår af ett bref från år 1596 hvaruti jämtarna klaga på konungens länsman Ludvig Munk för det han gifvit dem för liten betalning för köpmansvaror, som de sjelfva köpt dyrt och hämtat långt ifrån. De exportvaror som vid den tiden såldes härifrån till sydligare orter voro smör, ost, skogsfågel och harar m.m. hvilka varor exportörerna sjelfva torgförde å Hötorget i Stockholm.

Sådana Stockholmsresor fortsattes genom tidernas lopp ända till långt fram på 1800-talet då järnvägen började byggas uppåt Norrland.

Gårdar och bostäder

Bostadsförhållandena här i Jämtland voro fordomdags mycket enkla och enligt våra begrepp föga lämpade för ett hårdt vinterklimat.

Gårdarna voro i allmänhet byggda i fyrkant så att alla husen stodo rundt omkring en instängd gårdsplan till hvilken ledde 2^{ne} ingångsportar, en från hvardera sidan. På detta sätt kunde gården helt och hållet isoleras från obehöriga besökande, sedan gårdsportarna på qvällen blifvit stängda.

Boningshusen voro ej mer än en våning höga och uppförda af runda

timmerstockar, som i de flesta fall voro bilade på insidan af rummen, men på husens utsida fingo väggens stockar ofta behålla sin naturliga rundning.

Husens tak bestodo nästan alltid af tjocka plankor klufna af grofva furustockar, och med underlägg af ett dubbelskift s.k. taknäfver för att göra det vattentätt. Fönstren voro fåtaliga och ganska små i förhållande till rummens storlek. Glasrutorna voro mycket små, och infattade i bly, samt oftast något grönfärgade så att de ganska ofullständigt genomsläppte dagsljuset. Innanfönster saknades totalt. Sådana voro ej brukliga.

Rumsindelningen var alltid så i storstugan att ett stort rum, som upptog husets hela bredd, fanns på hvardera sidan om förstugan, samt rätt fram, emellan dessa stora rum, en mindre kammare, som benämndes förstukammaren.

Det ena af de stora sidorummen kallades hälgdagsstugan och det andra vardagsstugan. Den förra hade alltid en finare inredning och möblering, samt hade släthyflade väggar inne i rummet. Golfven i hela huset bestod af mycket tjocka plankor, klufna och täljda af grofva furustammar.

I ena ändan af storstugan, intill gårdsporten fanns ofta en kammare, som benämndes portkammaren. I alla rummen fanns öppna spisar murade af sten och torde i de flesta fall varit försedda med järnspjäll för värmens bevarande i rummen. Någon ordentlig sockel eller trossbotten under golfven fanns icke, utan endast s.k. varpning af uppskottad jord emot väggarnas bottenstockar.

Golfven voro alltid ospåntade och därför oftast glesa och dragiga.

Förutom den egentliga storstugan fanns å hvarje gård en mindre stuga benämnd bryggstugan, afsedd för olika ändamål, samt derjemte å många gårdar en stuga afsedd för gårdens gammalfolk eller födorådsfolk.

Gårdens öfriga hus voro fähus och stall med foderbod, samt kornlada, matbod och härbäрге för spannmålen förvarande. Något källarrum fanns äfven i hvarje gård, antingen en källarbod af trä, delvis nedsänkt i marken och med jordtäckt tak eller ock en välfd stenkällare.

Å många ställen funnos s.k. golfkällare under vardagsstugan med ingång genom en lucka i stugans golf.

I såväl hälgdagsstugan som i vardagsstugan funnos väggfasta bänkar af grofva plankor vid åtminstone två af stugans väggar och framme i hörnet längst in i stugan i den s.k. "bänksvrån" hade matbordet sin plats. Äfven detta var tillverkadt af bastanta furuplank. Den öfriga möbleringen var vanligen en skåpsäng, en stor skänk, en tallrikshylla och några stolar. Allt hemmagjorda arbeten.

Textilier och kläder

Klädedräkterna voro mycket enkla och nästan utan undantag af hemvävda tyger för såväl män som kvinnor. Männens kostymer voro nästan alltid af vadmal i olika färger och tillverkades hemma i gården af någon byskräddare. Kvinnorna sydde oftast sina kläder sjefva, eller med tillhjälp af någon sykunnig

granne.

Wadmalet stampades, färgades och bereddes hemma vid gården. Samma var förhållandet med läder och skinn till skodon för vintern. Under sommaren användes ofta näfverskor, s.k. "kontskor" af flätade näfverremсор. Men oftast gick man barfota under den varmare årstiden. Männens beklädnad var: vadmalsrock eller endast en kort tröja som räckte ned till midjan, väst och knäbyxor, samt långstrumpor som räckte upp till knäna, och derutanpå snösockor af vadmal under vintern. Under kallaste vintern användes ofta fårskinnspälsar af såväl män som qvinnor till skydd emot kölden utomhus. Kvinnornas dräkter voro: yllekjol, livstycke och vadmalströja, samt äfven för dem långstrumpor och snösockor i hvardagslag.

Hälgdagsdräkterna voro åtskilligt finare, synnerligast för kvinnorna, som ofta kunde hafva köptyg i någon finare klädning, samt någon pryddlig, köpt hufvudduk eller axelschal.

Underkläder, såsom kalsonger och livtröjor användes ytterst sällan. Detta ansågs som en onödig lyx. Skjortorna som användes närmast kroppen voro tillverkade af grof hampväf, s.k. "strige", eller ock af linväf. Kvinnorna använde stundom äfven skjortor af ylle. Bomullstyger funnos icke på den tiden.

Mathållning i vardag och fest

Mathållningen i vardagslag var i allmänhet mycket enkel och tarvlig. Smör förkom sällan eller ytterst sparsamt på bordet, enär detta skulle säljas som exportvara för åstadkommande af någon penningeinkomst. Af ladugårdsprodukter förekom i allmänhet endast mesmör och halffet skummjölksost på bordet. Köttmat användes ganska mycket, men oftast i form af torkadt gammalt kött, s.k. spickekött. Äfven fläsk ingick ganska mycket i mathållningen, men detta var oftast magert enär svinen största delen af året måste föda sig sjelfva utomhus.

När svinen skulle gödas till slagt, skedde detta mest med mjöl af furubark, samt med rofvor, fisk och slagtaffall o.s.v. Mjöl af spannmål unnade man sällan till åt svinen.

Någon annan köpmat än torrfisk och sill förekom ej i kosthållningen.

Wid bröllopp, graföl och andra bjudningar var mathållningen naturligtvis mycket rikligare och bestod af flera olika slags rätter.

Julen var fordomdags liksom nu årets största högtid. Till densamma gjordes alltid efter råd och lägenhet stora tillrustningar och förberedelser. Wedboden skulle vara fullproppad med huggen ved af fet torrfuru, s.k. "raskved", och foderboden skulle vara fylld med halm och från skogsslåtterna hemkördt foder o.s.v. Kvinnorna hade ett ansträngande arbete med att få allt i ordning och skick till julen. En stor mängd bröd af alla slag skulle bakas. Det förnämligaste brödet var rågbröd, som bakades i stora runda bullar hvilka på julbordet lades på hvarandra i en hög stapel med en stiligt bakad tupp ofvanpå. Denna

tjockbrödsstapel skulle stå kvar på bordet till tjugundedagen.

Ett stort jusemör, pressadt i smörform med stiliga orneringar, och en stor rund ost, liggande på svarfvade, därför särskildt afsedda träfat skulle ock finnas på bordet. Vid måltiderna under hälgens lopp urgräfdes denna ost på ena flatsidan, så att till sist nästan endast ytterskalet fanns kvar, men efter hvarje måltid vändes osten om, så att den låg på sitt fat hel och fin ända till utöfver "tjugundedag Knut när julen gick ut."

Ljus för julbordets upplysning stöpte man af talg, hvarvid äfven något större grenljus skulle tillverkas för höjande af bordets prydnad.

Till julen bryggdes, förutom vanligt dricka, äfven ett ganska kraftigt julöl, hvilket torde varit sed öfveralt i vårt land ända från hedenhös. Längre fram i tiden, under husbehofsbränningens tid, tillverkades äfven betydande mängder brännvin till julen. Följden här af var att en ohejdad dryckenskap ofta förekom och störde julfriden. Äfven vid andra tillfällen synes superiet hafva varit ganska vanligt bland allmänheten. Till och med bland prästerskapet synes sådant ofta hafva förekommit. Detta finner man af gamla rättegångshandlingar från fordomdags.

Alla tillrustningar till julen afsågo ett ovanligt storslaget och rikligt lefnadssätt under hälgan, ända till tjugundedagen. Under denna tid fick ock nästan allt utomhusarbete ligga nere. Bjudningar och gästbud förekommo ofta under julen, då isynnerhet släktingar skulle hälsa på hvarandra. Att ätandet och drickandet vid sådana tillfällen spelade en viktig roll är uppenbart.

Skolundervisning och läskunnighet

I fråga om bokliga kunskaper och folkupplysning var vårt lands befolkning länge efterblifvet. Den förste germanske regent, som visade intresse och nit för folkskoleväsendet var kejsar Karl den store, hvilken sålunda redan under Sveriges vikingatid för mer än tusen år sedan arbetade för en sak, som i våra dagar blifvit en lifsfråga för hvarje samhälle, Kejsar Karls regeringstid var från år 770 till 814 då han dog 72 år gammal. I slutet af 700-talet urfärdade han en föreskrift att "enhvar skulle skicka sina söner till skolan, samt att prästerna skulle hålla skolor i hvarje by på landsbygden. För detta sitt besvär med undervisningen skulle de ej fordra någon betalning, utom hvad föräldrarna frivilligt och af tacksamhet ville gifva dem.

Att dessa lärare ej kunde blifva synnerligen intresserade för sin uppgift, när de skulle arbeta utan aflöning, är uppenbart, men det var dock en början. Äfven för den högre undervisningen arbetade kejsar Karl med ifver och framgång. Lärda skolor grundades i hans rike. Bibeln, kyrkofädernas och gamla romerska författares skrifter spredos i talrika afskrifter. På åtskilliga klosterscholor uppstodo bibliotek o.s.v.

Wi se ock att under hela medeltiden måste ynglingar från Sverige resa ut till tyska universitet i Wittenberg m. fl. städer för att inhämta sina bokliga

kunskaper. Det var först långt fram i nyare tid som någon dylik högre läroanstalt uppstod här i Sverige. Wissa klosterscholor funnos visserligen äfven i vårt land redan på 1200-talet, men dessa voro dock af lägre klass.

De ynglingar här ifrån Jämtland som under den danska tiden studerade till präster torde i de allra flesta fall hafva gjort detta i Trondhjem, åtminstone efter 1570 då Jämtland äfven i kyrkligt hänseende kom under Norge.

Någon ordentlig skola fanns icke här i Jämtland förr än 1649 då Frösö trivialskola grundades. Sedan konung Carl den elfte på 1680-talet utfärdat en kungl. kungörelse att alla skulle lära sig läsa i bok, blef detta en mera nödtvungen sak.

Det ålåg prästerskapet att se till att förordningen efterföljdes, hvilket ock mångenstädes skedde med en viss stränghet. De klockare som hädanefter antogos skulle vara läskunniga, likaså knäktarna eller dragonerna, som alla måste lära sig läsa. De som visade tredska eller försummelse härutinnan skulle straffas med spö. Allmogen kunde sättas i stock framför kyrkan och åt barnen förskrefs bestraffning med ris.

Med allmogen hölls katekesförhör i kyrkorna vid de ofta förkommande lördagspredikningarna och äfven på Söndagar efter gudstjenstens slut anställdes ofta dylika förhör.

Föräldrarna hade i allmänhet skyldighet att lära sina barn läsa, men ofta förkommo att uttjenta militärer och dragoner måste tjenstgöra som undervisare. Äfven klockaren hade skyldighet dertill.

Ehuru egentliga skolor på landsbygden ännu icke voro anordnade, synes det dock hafva gått förhållandevis ganska fort att bibringa allmogen läskunnighet.

Redan under 1700-talet första årtionden gåfvos vid visitationer det vitsordet att allmogen kunde väl läsa och voro hemma i sina stycken i katekesen. Senare finner man ock att en och annan kunde skrifva. Till skrifkunnighetens införande bidrog väl ock det förhållandet att många allmogesöner studerade till präster och kunde härigenom vara i tillfälle att öfva sina syskon och anhöriga i skrifkonsten.

Så var förhållandet i t. ex. Kläppe der kyrkoherde Lindholm var född år 1732, så äfven i Brynje der en bonde Olof Henriksson i unga år studerat, men ej tagit prästexamen. Denne undervisade sedermera allmogens pojkar i konsten att skrifva och räkna. Wid slutet af 1700-talet voro de flesta bönderna så pass skrifkunniga att de kunde skrifva sina namn.

Några år senare finner man exempel på riktigt skickliga skrifkarlar, bland hvilka här kunna nämnas sådan som Anders Nilsson i Bringåsen, Anders Larsson i Kläppe och Per Brunberg i Brynje.

Det var dock först ett godt stycke in på 1800-talet som småskolor och folkskolor blefvo inrättade härstädes. Det förste småskolläraren här i Kyrkås var, så vidt jag vet, en soldat som hete Olsson, hvilken egde en för sin tid ovanligt vårdad och vacker handstil.

Från medio af 1830-talet och till 1879 hade Kyrkås socken folkskola tillsammans med Lits socken å Klösta skolgård, der undertecknad och flera andra af de äldre erhållit sin undervisning.

Leverans av krono- och kyrkoskatter

Från de äldsta tider voro bönderna här i Jämtland betungade med skatter och utskylder af flera slag, hvilka under missväxtår voro rätt så svåra att åstadkomma. De förnämsta kronoutskylderna voro landsskyld, skinnskatt och kronotionde, hvilket benämndes "den vissa räntan". Derjemte tillkom den "ovissa räntan" bestående af en hel del extra pålagor, såsom silfverskatt, garnisonsskatt, krigshjelp, mantalspenningar, sakfall, gårdbyssel, skjutsfärdspenningar o.s.v.

Dessutom tillkom kyrkotionden som utgafs i spannmål, och prästerskapets tionde, dels i spannmål och dels i smör, samt tionde af elgjagten och fisket m.m. kyrkotionden levererades i kyrkohärberget och prästerskapets tionde direkt till prästen.

Kronotionden skulle levereras till vissa bestämda platser och bönderna hade skyldighet att utan ersättning skjutsa densamma intill en väglängd af 10 mil. Stundom måste man skjutsa tiondespannmålen ännu längre vägar.

Sålunda föreskrifver enl. kungl. resolution af år 1664 att "Medelpads och Jämtlands allmoge skall forsla anslagen tionde till lektorerna i Härnösand, eftersom staden ligger inom domsagan och vägen icke är lång eller besvärlig". Härvid synes vederbörande icke hafva gjort sig underrättade om att afståndet från Jämtlands medelpunkt till Härnösand är åtminstone 25 mil, samt att vägen på den tiden var både tung och besvärlig tillfölje af de många och branta backarna.

Redan år 1583 fingo Jämtarna af konung Fredrik den 2dre rättighet att få lösa kronotionden mot 3 ortsdaler för tunnan; och år 1672 föreskref konung Karl den 11te att Jämtlands allmoge får lämna spannmål in natura, när den så kan, men eljest lösa efter markegångspris. (*Tre daler/tunna skulle enl omräkningsfaktorn motsvara ett kilopris på 300 skr per kg korn i nutid*)

När härtill kom de ödeläggelser och rövverier som förkommo under de många fiendtliga infallen här i Jämtland under 1600-talet, kan man göra sig en föreställning om hur svårt Jämtlands allmoge i verkligheten hade det på den tiden.

I en gammal förteckning i Lits kyrkoarkiv har jag funnit att efter sista fientliga infallet på 1670-talet lågo icke mindre än 40 hemman öde inom Lits pastorat. Wid flera tillfällen blefvo Jämtarna ålagda att erlægga dubbel skatt.

Försvarsskyldigheten var betungande

I fråga om landets försvar voro Jämtarnas bönder af ålder skyldiga att hålla sig med vapen och att draga ut till landets försvar när konungen påbjöd det. De

vapen som skulle finnas voro bössor, värjor, hillebarder och knäbelspjut, samt krut och lod. För besiktning af dessa vapen hölls årligen ett vapenting, hvarvid anmärkningar förkommo om någon icke hade de vapen i ordning som han "var taxerad för".

Senare i slutet af 1500-talet uppsattes ett stående knektekompani af 300 man här i Jämtland, sålunda att fyra gårdar skulle underhålla en soldat.

När konung Karl den elfte på 1680-talet införde det s.k. indelningsverket hvilket helt och hållet var roteradt på jordbruket blef landskapet Jämtland mycket hårdt betungadt. Här uppsattes då ett regemente av 1048 man dragoner till fots, samt 100 ryttare. Hvarje bonde måste hålla en soldat och ett större hemman om 4 eller 5 tunnland skatte, eller ock 2ne mindre hemman tillsammans måste hålla ryttare och häst.

Denna hårda rotering, långt strängare än på något annat ställe i riket, berodde antagligen derpå att Jämtland var en gränsprovins emot Norge och ofta varit utsatt för fiendtligt infall. Till lindring af denna hårda rotering blefvo visserligen en del hemmansräntor från vissa socknar i västernorrlands län anslagna åt de jämtländska rotehållarna, men detta var dock långt ifrån ett tillräckligt understöd.

Mycket ofta hände det att rotehållaren icke hade råd att leja en knäkt för sin gård, utan måste sjelf tjenstgöra som soldat för numret, såvida han icke hade någon fullvuxen son att sätta i sitt ställe. Den sålunda införda härordningen här i Jämtland ägde bestånd oförändradt i mer än 150 år, eller intill medio af 1840-talet då någon lindring inträdde genom den då införda nya roteringen.

De å jorden roterade soldaternas antal minskades nu till 725 man, inberäknadt korporalerna, men ryttarnas antal ökades samtidigt till 200 man indelt kavalleri. Bönderna antal här i Jämtland hade på de senaste 100 åren ökats högst betydligt genom hemmansklyfningar och tillkomsten af ett betydande antal nybyggare, som jämväl blefvo roterade hvadan roteringstungan hädanefter icke blef lika tryckande som den fordom varit.

Hos den jämtländska befolkningen synes kärleken till hembygden alltid hafva varit synnerligen starkt rotad. Då man tager hänsyn till alla de vedermödor våra förfäder hade att utstå, är denna deras hembygds kärlek rent af beundransvärd. Under de många krigen här i Jämtland på 1500- och 1600-talen flydde en mängd bönder öfver till Norge, men de kommo dock i regel tillbaka efter krigens slut. Ja, man kan helt visst säga att utvandringen härifrån varit så godt som ingen, eller i hvarje fall högst obetydlig. Lagstiftningen torde ock hafva gjort sitt till att binda bönderna vid den egna torfvan. Det var sålunda under långliga tider förbjudet att sälja jorden ut släkten eller till oskyllda. När sådant någon gång förekom kunde släktingar, äfven lång tid efteråt, återbörda jorden, såvida de ej emot något kontant vederlag i penningar kunnat förmås att afsäga sig sin börderätt. En mängd exempel på sådant förkommer i pergamentsbref och gamla handligar.

Såsom ett sannt uttryck för våra förfäders och vår egen hembygds kärlek, vill jag nu till sist citera skaldens ord:

Mitt hem är så ringa
Dess dörr är så låg,
Men aldrig en kärare boning jag såg.
Kring hela den grönskande jorden;
Der lefver mitt minne,
Der föddes mitt hopp.
Der lärde jag blicka till himmelen opp,
Och älska mitt hemland i Norden.

Och är ej mitt stolta, mitt härliga land,
Med snöiga fjällar, och grönskande strand
Mer värddt än allt guld uti världen.
Ej byta jag ville, hvad jorden än gaf,
Mot rikaste skatter, den frihet, den graf
Jag ärfde vid fädernehärden.

A.J. Hansson